

Курдибаха Оксана Миколаївна,

кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології і педагогіки

Національного університету фізичного виховання і спорту України

ORCID ID: 0000-0002-9835-5680

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ В ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИХ АГЕНТІВ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ

GENDER COMPETENCE OF TEACHERS IN PRIMARY ART EDUCATION INSTITUTIONS AS IMPORTANT AGENTS OF PERSONAL DEVELOPMENT

У статті наведено розв'язання актуальної наукової проблеми та обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо організації навчальних занять з позицій гендерного підходу викладачами, а також вміння викладати навчальний матеріал в доступній формі з використанням методик оцінки засвоєння матеріалу з урахуванням статі учнів. Завдяки гендерній компетентності педагогічних працівників навчальний процес учнів відбуватиметься з урахуванням важливих індивідуально-типологічних особливостей особистості дівчат та хлопців, що істотно впливатиме на розвиток пізнавальних та творчих здібностей. Використання психолого-педагогічних технологій та відповідних джерел інформації, самоосвіта та підвищення кваліфікації педагога сприятиме більш ефективному процесу гендерної соціалізації як працівників так і особистості хлопців та дівчат.

Особливість гендерного підходу викладачів в закладах початкової мистецької освіти полягає у забезпеченні вільного часу та корегуванні таких педагогічних методик та технологій, що допомагають дітям, підліткам зорієнтуватись та самореалізуватись у своєму житті, у вмінні долати перешкоди на своїй життєвій дорозі.

Працюючи з викладачем в закладах початкової мистецької освіти особистість навчається розуміти точку зору інших, виявляти толерантність до несхожості на власну точку зору, прагнути реалізувати себе, відкривати та збагачувати творчий потенціал, удосконалюється вміння підпорядковувати свою поведінку в досягненні конкретних цілей, долати труднощі на шляху до них.

Заклади початкової мистецької освіти з боку гендерного дисплею передбачають добровільний вибір хлопцями й дівчатами видів і сфер діяльності; орієнтацію на особистісні інтереси, потреби, здібності хлопців і дівчат; можливість визначити власний шлях освіти й виховання (хлопці й дівчата добровільно вибирають вид занять: інструмент, живопис); врахування особистого досвіду хлопців і дівчат при визначенні змісту занять і форм практичної роботи і т. д.

Організація навчально-виховного процесу з позицій гендерного підходу в навчальному закладі музичного спрямування базується на створенні організаційно-педагогічних і програмно-методичних умов для особистісного розвитку та гендерної соціалізації хлопців і дівчат, вільних від жорстких гендерних стереотипів у традиційному змісті, що буде сприяти вихованню й розвитку нової особистості з необмеженими можливостями індивідуального вибору життєдіяльності й самореалізації хлопців і дівчат.

Заклади початкової мистецької освіти стають осередком мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації та професійного самовизначення. Відбувається процес входження особистості в соціальне середовище, яке полягає у засвоєнні основ спілкування, традицій, норм і зразків поведінки, системи цінностей – всього того, що визначає культуру суспільства.

Ключові слова: гендер, гендерний підхід, гендерний дисплей, гендерна компетентність викладачів, особистість, гендерна ідентичність.

The article investigates actual scientific study problems of theoretical and methodological foundations of regarding the organization of educational classes from the standpoint of the gender approach by teachers, as well as the ability to teach the educational material in an accessible form using methods of assessing the assimilation of the material taking into account the gender of the students. Thanks to the gender competence of pedagogical workers, the educational process of students will take place taking into account the important individual and typological features of the personality of girls and boys, which will significantly affect the development of cognitive and creative abilities. The use of psychological-pedagogical technologies and relevant sources of information, self-education and teacher training will contribute to a more effective process of gender socialization of both employees and the personality of boys and girls.

The peculiarity of the gender approach of teachers in primary art education institutions consists in providing free time and adjusting such pedagogical methods and technologies that help children and adolescents to find their way and realize themselves in their lives, in the ability to overcome obstacles on their life path.

Working with a teacher in primary art education institutions, a person learns to understand the point of view of others, to show tolerance for differences in his own point of view, to strive to realize himself, to discover and enrich creative potential, to improve his ability to subordinate his behavior in achieving specific goals, to overcome difficulties on the way to them.

Institutions of primary art education in terms of gender display provide for the voluntary choice of types and fields of activity by boys and girls; focus on personal interests, needs, abilities of boys and girls; the opportunity to determine one's own path of education and upbringing (boys and girls voluntarily choose the type of occupation: instrument, painting); taking into account the personal experience of boys and girls when determining the content of classes and forms of practical work, etc.

The organization of the educational process from the standpoint of a gender approach in a musical educational institution is based on the creation of organizational-pedagogical and program-methodical conditions for the personal development and gender socialization of boys and girls, free from rigid gender stereotypes in the traditional sense, which will contribute to education and development a new personality with unlimited opportunities for individual life choices and self-realization for boys and girls.

Institutions of primary art education become a center of motivational development of personality, its self-realization and professional self-determination. The process of entering the social environment of the individual takes place, which consists in learning the basics of communication, traditions, norms and patterns of behavior, the system of values – everything that determines the culture of society.

Key words: *gender, gender approach, gender display, gender competence of teachers, personality, gender identity.*

Актуальність дослідження. Гендерна компетентність педагога є важливим, невід'ємним елементом загальної культури в освітньому просторі. Тому організація навчальних занять з позицій гендерного підходу має на меті не тільки знання стосовно гендерної проблематики, а й вміння викладати навчальний матеріал в доступній формі та використовувати методику оцінки його засвоєння з урахуванням статі учнів. Завдяки гендерній компетентності педагогічних працівників навчальний процес учнів відбувається з урахуванням важливих індивідуально-типологічних особливостей особистості дівчат та хлопців, що істотно впливають на розвиток пізнавальних та творчих здібностей.

Виклад основного матеріалу. Синтез педагогічної та гендерної культури дозволяє нам дати визначення гендерної культури педагога, під якою розуміється сукупність соціально значущих знань, навичок, умінь і компетенцій статевої взаємодії педагога в освітньому середовищі, що допомагають розкрити внутрішній потенціал учнів, як хлопчиків, так і дівчат та покращують соціальну гендерну взаємодію.

Сьогодні кожен педагог повинен мати в своєму арсеналі систему гендерних знань та вміти використовувати їх в професійній діяльності, відповідати за їх наявність і поповнення. Кожен педагог повинен вміти аналізувати свою професійну діяльність з точки зору наявності в ній гендерних компонентів, враховувати й особливості власного сприйняття, й особливості аудиторії, вміти застосовувати конкретні знання та підходи. Використання нових технологій та джерел інформації, самоосвіта та підвищення кваліфікації педагога

сприятиме більш ефективному процесу гендерної соціалізації [4]. До основних сфер гендерної соціалізації належать: спілкування та поведінка (форми та засоби гендерного спілкування, вміння застосувати їх у різних комунікаціях; опанування формами поведінки, притаманної чоловікам та жінкам); свідомість (набуття знань про гендерні норми, цінності, ролі; формування ціннісних позицій, поглядів, мотивів, переконань); самосвідомість (формування засад для осмислення себе в категоріях фемінності/маскулінності та становлення критеріїв гендерної самооцінки). Соціальні інститути та агенти гендерної соціалізації забезпечують трансляцію гендерних норм, гендерних стереотипів та гендерних ролей. Агентами є окремі значущі особистості (батьки, сиблінги, друзі, керівник) та соціальні інститути – це соціальні утворення, що контролюють процес соціалізації (заклади дошкільної, середньої та вищої освіти, виробнича організація, ЗМІ, тощо) [2].

На сьогодні музичне мистецтво є найбільш гнучкою позашкільною підструктурою освіти України, яка здатна оперативно реагувати на суспільні зміни, соціокультурні потреби і запити дітей та учнівської молоді. В умовах варіативності освітніх систем виконує важливе державне завдання, спрямоване на індивідуалізацію роботи з вихованцями в позаурочний час, сприяє досягненню ними високого рівня освіченості, соціальної активності, національної самосвідомості та гідності, суспільної і громадської культури, здатності до самопізнання та саморозвитку.

Дедалі більшого значення набувають мотиви досягнення успіху, встановлення контакту з іншими людьми, самоствердження. Працюючи

з викладачем в закладах початкової мистецької освіти особистість навчається розуміти точку зору інших, виявляти толерантність до несхожості на власну точку зору, прагнути реалізувати себе, відкривати та збагачувати творчий потенціал, відстоювати простір свого «Я».

Невід'ємним складовим особистісного зростання відіграє вольова сфера особистості, вміння підпорядковувати свою поведінку в досягненні конкретних цілей, долати труднощі на шляху до них. Вона вимагає високих форм орієнтувальної діяльності, вміння діяти цілеспрямовано, регулювати власну активність. На відміну від імпульсивної, довільна поведінка передбачає формувати мету, планувати свої дії, контролювати їх, співвідносити реальне досягнення із задумом.

Музичне мистецтво в закладах початкової мистецької освіти формується на таких засадах, які постійно розвиваються, варіюються в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність [7].

Особливістю гендерного підходу викладачів в закладах початкової мистецької освіти є забезпечення вільного часу та корегування таких педагогічних методик та технологій, що допомагають дітям, підліткам зорієнтуватись та самореалізуватись у своєму житті, вмінні долати перешкоди на своїй життєвій дорозі. Тому атмосфера в мистецьких школах покликана сприяти соціальній адаптації особистості у відкритій системі соціалізації та співпрацювати з сім'єю та шкільними закладами. Вона передбачає самостійний вибір і використання її суб'єктами доступних для сприйняття різноманітних форм і методів навчально-виховного процесу: визначення форм і методик навчання та виховання в індивідуальних та групових заняттях і послідовність їх опанування з урахуванням вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості.

Музичне мистецтво в закладах початкової мистецької освіти допомагає забезпечити й зберегти для кожної дитини можливість розвивати себе згідно з особистими потребами й нахилами, здібностями й талантами, зруйнувавши при цьому соціальні та відомчі перегородки між побутом, працею, освітою й культурою, а головними провідниками виступають педагогічні працівники, як важливі агенти розвитку особистості.

Гендерна компетентність педагога має на меті поєднання високого рівня знань, умінь та навичок для втілення в творчий розвиток індивідів необхідних якостей. Компонентами гендерної культури педагогів є:

– гендерна грамотність та самоосвіта (отримання необхідних знань та умінь у сфері гендерних досліджень);

– гендерна чутливість (розуміння та здатність усвідомлювати та моделювати вплив соціального середовища);

– повага до індивідуальних особливостей та проявів особистості незалежно від її статі [3].

Основними напрямками діяльності у цьому процесі є:

– створення інформаційних ресурсів з гендерної проблематики для учасників культурно-освітнього процесу;

– розробка і сприяння впровадженню навчальних модулів гендерної тематики у навчальний процес;

– проведення гендерних досліджень;

– організація та проведення науково-методичних семінарів, конференцій;

– залучення педагогів до участі у культурних акціях.

В закладах початкової мистецької освіти відбувається цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про культуру, людину, суспільство та забезпечує застосування знань на практиці, опанування вміннями та навичками творчої діяльності. В мистецьких школах вирішується питання емоційного та інтелектуального розвитку особистості, що сприяє забезпеченню потреб особистості у творчій самореалізації та включенню у суспільні відносини. На заняттях панує атмосфера довіри: діти розкриваються завдяки неформальному спілкуванню, керуючись внутрішніми мотивами.

Заклади початкової мистецької освіти стають осередками мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації та професійного самовизначення. Власне, у мистецьких школах проходить процес входження дитини в соціальне середовище, яке полягає у засвоєнні основ спілкування, традицій, норм і зразків поведінки, системи цінностей-всього того, що визначає культуру суспільства. Формуванню елементарної системи цінностей, якостей та інтересів, таких, як самостійність, спостережливість, відповідальність, самовладання, креативність у хлопців та дівчат, допомагає саме гендерна компетентність викладачів [4]. Тому, кожен педагог, який буде знати особливості поведінки хлопчиків та дівчат, їх подібність та відмінність у видах діяльності, різні вподобання, зможе підібрати відповідний метод педагогічного впливу, який максимально буде розкривати творчий потенціал та сприяти розвитку особистості.

Хлопці, дівчата та педагоги виступають в системі діяльності-партнерами, які спільно й активно планують спільну роботу, оцінюють якість досягнутого, відкрито обговорюють конфлікти і знаходять способи їх розв'язання. Сама організація навчального процесу припускає відкритість і гнучкість, можливість експериментів і альтернативних рішень поряд із традиційними. Малий розмір груп на уроках сольфеджіо та музичної літератури забезпечує індивідуальний контакт і скорочує владну дистанцію. Формуються дружні відносини, будується дружня система відносин, де кожен учасник відкриває нові можливості для реалізації власних потреб.

Прихований навчальний план у цьому випадку «працює» на формування толерантності, сприяє критичному мисленню, творчості і повазі до людської гідності, забезпечуючи ефективну соціалізацію. При цьому важливим завданням—залишається розвиток та соціалізація особистості в середовищі, у діяльності, в ситуації, де відбувається пізнання і оволодіння цією особистістю суспільними гендерними нормами і поведінкою.

Педагогічний колектив в закладах початкової мистецької освіти здійснює організацію музично-виховного та соціального середовища, у якому формується гендерна культура, що базується на спеціально розробленій системі норм, правил, інструкцій для виконання гендерних ролей. При цьому важливо схарактеризувати гендерний дисплей і гендерний контракт у системі позашкільної освіти й виховання.

Так, гендерний дисплей в закладах початкової мистецької освіти передбачає добровільний вибір хлопцями й дівчатами видів і сфер діяльності; орієнтацію на особистісні інтереси, потреби, здібності хлопців і дівчат; можливість визначити власний шлях освіти й виховання (хлопці й дівчата добровільно вибирають вид занять: інструмент, живопис); врахування особистого досвіду хлопців і дівчат при визначенні змісту занять і форм практичної роботи і т. д.

Гендерний підхід в організації навчально-виховного процесу в навчальному закладі музичного спрямування базується на створенні організаційно-педагогічних і програмно-методичних умов для особистісного розвитку та гендерної соціалізації хлопців і дівчат, вільних від жорстких гендерних стереотипів у традиційному змісті, що буде сприяти вихованню й розвитку нової особистості з необмеженими можливостями індивідуального вибору життєдіяльності й самореалізації хлопців і дівчат.

До методичних рекомендацій щодо реалізації психолого-педагогічних умов у навчальній діяльності для цілеспрямованого процесу у формуванні особистості дівчат і хлопців відносять:

- організаційно-методичне і програмне забезпечення навчально-виховного процесу закладів;
- використання активних форм і методів соціально-педагогічної роботи;
- формування гендерної культури педагогічних працівників в закладах початкової мистецької освіти як важливих агентів гендерної соціалізації підлітків.

Дотримання методичних рекомендацій, щодо психолого-педагогічних вимог, сприятиме особистісному становленню особистості, а саме:

- врахуванню вікових, індивідуальних і гендерних особливостей дітей та підлітків, всієї ситуації соціального розвитку дитини (місце дитини у сім'ї і колективі однолітків);
- використанні виховного потенціалу агентів соціалізації (викладачів);
- організації тренінгової роботи;
- відбуватиметься максимальна активізація самих дітей у присвоєнні ідеалів мужності і жіночності, творчого потенціалу.

Дослідження проводилось з хлопцями та дівчатами двох вікових категорій 15 дітей молодшого шкільного віку та 15 – підліткового віку. Всі діти об'єднувались за видами діяльності. Методика дослідження творчих здібностей визначала рівень вираження трьох компонентів творчих здібностей: інтелектуально-когнітивного, мотиваційно-особистісного, творчо-продуктивного та проводилось за такою методикою: «тест творчого мислення Торренса». При аналізі малюнків ми враховали: гендерний компонент, швидкість виконання, гнучкість, оригінальність і ретельність розробки. При визначенні відповідей тестового формату ступінь вираження коливався в межах від низького до високого рівня. З отриманих результатів досліджуваних, можна зробити висновок, що хлопці та дівчата підліткового віку з високим рівнем творчих здібностей – 56%, з середнім рівнем – 38% і лише 6% з низьким рівнем творчих здібностей. Діти молодшого шкільного віку мають високий рівень творчих здібностей – 54%, середній рівень – 34, низький рівень – 12%. Результати представлені в таблиці 1.

Отримані результати дозволяють говорити про певну залежність стосовно гендерного підходу працівників освітнього простору на становлення особистості, а саме творчого потенціалу.

Таким чином важливим компонентом у становленні особистості, відіграє гендерна культура

Таблиця 1

Статистичний показник творчих здібностей у двох вікових групах

	Низький рівень творчих здібностей,	Середній рівень творчих здібностей, статі	Високий рівень творчих здібностей
Діти молодшого шкільного віку	12%	34%	54%
Хлопці	6%	18%	26%
Дівчата	5%	16%	28%
Діти підліткового віку	6%	38%	56%
Хлопці	3%	19%	27%
Дівчата	3%	17%	29%

педагогічних працівників, яка передбачає послідовне вирішення ряду проблем та допомагає становленню особистості:

– оволодінні окремими базовими поняттями та знаннями;

– усвідомленні психологічних знань у повсякденних життєвих ситуаціях;

– набуття комунікативних умінь та навичок на основі розширення творчих здібностей особистості;

– формуванні потреб в оптимізації процесу самовивчення, самооцінки, самосприймання (інтроспекції, рефлексії);

– корекція власного характеру, поведінки, згідно з цінностями та метою життєвої програми;

– здатності приймати морально виважені, самостійні рішення у складних ситуаціях.

Висновок. Особливості гендерного становлення особистості залежать від багатьох факторів, одні з яких є основними, а інші другорядними з урахуванням життєвого шляху кожної дитини. Розвиток особистості учнів виходить з головних умов, що забезпечують ефективність процесу навчання і виховання. Високі моральні, естетичні, етичні та інтелектуальні почуття, що характеризують розвинену дорослу людину, здатні надихнути її на великі справи і в цьому важливими агентами виступають викладачі в закладах початкової мистецької освіти, які знаходять індивідуальний підхід до кожного учня проявляючи емпатію, допомогу, підтримку та допомагають розкрити внутрішній потенціал особистості. Формується елементарна система цінностей та інтересів, які в подальшому допомагають самореалізації себе в житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Говорун ТВ, Кікінеджи ОМ. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 307 с.
2. Курдибаха О. М., Толкунова І. В., Петровська Т. В., Жукова Г. В., Булгакова Т. М. Основи вікової та гендерної психології: навч. посіб. Київ: Видавець Позднішев, 2021. С. 92–96.
3. Курдибаха О. М. Гендерна компетентність викладачів в позашкільних навчальних закладах // The 3rd International scientific and practical conference “Fundamental and applied research in the modern world”(October 21–23, 2020) VoScience Publisher, Boston, USA. 2020. 642 p. – 2020. – С. 390.
4. Курдибаха О. М. Гендерна компетентність педагогів в мистецьких закладах. The 8 th International scientific and practical conference: The world of science and innovation (London, United Kingdom, 10–12 march, 2021) Cognum Publishing House: London, United Kingdom, 2021. P. 404–407.
5. Максименко С. Д. Науково-психологічні основи формування особистості. Рідна шк., 1991. № 11. С. 27–31.
6. Мочнева С. В. Гендерні відношення: деякі фізіологічні та поведінкові відмінності М.: Педагогіка, 1997. 241 с.
7. Шматко СМ, Кресан ОД. Особливості уявлень про себе як чинник самовизначення в ранній юності. Теоретичні й методологічні проблеми сучасної психології: зб. мат. наук.-теорет. Семінару, 2018. Ніжин–Київ. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя; 2018: 117–119.
8. Щотка О. П. Гендерна психологія: навчальний посібник. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2019. 358 с.